

Iskapanja i arheološki nalazi na terenu Osijeka i njegove okolice od listopada 1954. do kraja listopada 1956. god.¹

(Nastavak)

4. X. 1954. prilikom gradnje temelja trokatnice na uglu Radičevićeve ulice i Trga Vladimira Nazora nađen je u dubini od 3,2 m netesani kamen vapnenjak prstenastog oblika s promjerima od 1,05 i 0,45 m, debljine 0,26 m. Ležao je na urušenoj hrpi rimskih opeka i crijepova. U blizini je nađena, osim običnih seskvipedalnih opeka, i jedna kvadratičnog oblika, veličine 0,30×0,30 m.

6. i 7. X. 1954. reambuliran je teren u Batinoj Skeli; po okolnim vinogradima u površinskim nalazima konstatirana je rimska i predrimska keramika. Na kame-nolomu ispod 16 m debelog sloja lesa otkrivene su mamutove kosti, a u okolini fragmenti prethistorijske keramike.

8. X. 1954. ponovni obilazak gradilišta donjogradske trokatnice, kojom su prilikom tik uz kuću u Radičevićevoj ulici nađena u dubini od 3,5 m dva rimska groba, od toga jedan dječji. Konstrukcija grobova nije se mogla konstatirati, jer su grobovi bili urušeni, kosti razbacane, a zemlja puna građevnog gruha i fragmenata rimske keramike.

8. XI. 1954. ponovni obilazak istog gradilišta, kojom prilikom nam je predan antefiks s krova rimske kuće. — Na tom gradilištu našao se i fragmenat kamenog kipića, velikog 12 cm.

¹ U Zborniku IV, str. 173, nakon 7. reda trebalo je umetnuti: 10. VI. 1954. inspiciran je sredovječni lokalitet »Gradac« kod Hrastina; prema površinskim nalazima moglo se konstatovati, da je tamo bilo kontinuirano naselje od prethistorije do srednjeg vijeka,

12. XI. 1954. ponovni obilazak terena ciglane u Kozarcu, gdje je na istočnom rubu iskopa pronađeno mnoštvo prethistorijske keramike.

24. XII. obilazak terena ciglane Osijek, d. g.: na zapadnom rubu iskopa u dubini od 0,70 m nađena većim dijelom fragmentirana latenska posuda s dvije uhaste ručke.

7. II. 1955. obilazak terena ciglane Osijek, d. g.: na istočnom rubu iskopa pronađena brončana narukvica.

15. II. 1955. obilazak ciglane Osijek, d. g.: na istočnom rubu iskopa pronađeno je koplje, fibula i grumen poluistopljenih metalnih predmeta.

31. V. 1955. izvršena je reambulacija terena u Baranji zbog proučavanja »limesa« u prisustvu prof. I. Degmedžić, kustosa Arheološkog muzeja u Zagrebu. U Lugu pregledan je položaj crkve, za koju se pretpostavlja, da je građena na temeljima rimske, a kasnije sredovječne kule; pregledana je i rimska natpisna ploča (u vezi s kultom Magnae Matris), koja je uzidana sa sjeverne strane crkvenog zida. Od mještana saznali smo za mjesto na groblju, gdje su prije rata mađarski arheolozi iskapali 26 rimskih grobova. Kalvinski pastor u Lugu posjeduje zbirku rimskih novaca s toga terena, među kojima pretežu Konstantinovi i Konstacijevi novci. U Karancu pokazano nam je mjesto, gdje je prije rata bio nalaz rimskih grobova. U Zmajevcu reambuliran je brijeg pod vinogradima zvan »Varhegy«, na kojem česti površinski nalazi, ukazuju na to, da je tu stajala rimska utvrda, s koje su se otvarali daleki vidici.

1. VI. 1955. pošao je stručni kolektiv Muzeja Slavonije pod vodstvom prof. I. Degmedžić tragom »limesa«-a u pravcu Kopačevo—Vardarac—Lug—Grabovac, a skrenuo je u povratku i u Kozarac i Čeminac. Za Kopačevo smo tek naknadno saznali, da tamo nisu rijetki nalazi rimskih opeka. — Premda u Vardarcu nismo saznali za rimske nalaze, ipak položaj crkve na uzvisini kao i sadašnja cesta koja iz Kopačeva preko Vardarca, Luga i Grabovca vodi na sjever na rubu diluvijalne terase ukazuje na to, da je ovdje vodila cesta uz državnu rimsku granicu i da su ovdje bile utvrde nad depresijom u kojoj je nekad tekao Dunav. — Na povratku kroz Čeminac dobili smo od stare učiteljice Roštaš Terezije sigurne podatke, da je u Grabovcu bilo čestih rimskih nalaza (sadašnji kolonisti — Zagorci o tom nisu ništa znali), kao i grobova od opeka s priložima. — U Kozarcu pregledali smo na ciglani teren koji obiluje brončano-dobnim nalazima, uglavnom fragmentima keramike. — U Čemincu mještani su znali za, sada već zatrpane, tragove rimske ceste, kojoj su kamene ploče nedavno bile razbijene, a koja je išla u pravcu I—Z (dakle vjerojatno od limesa u unutrašnjost).

3. VI. 1955. rekognosciran je teren u Brijestu, gdje se gradila trafo-stanica za struju iz Jablanice. Sjeveroistočno od magazina nađene su u dubini od 1,5 m rimske opeke, slomjeni mlinski kamen, fragmenti zemljanog poda i rimske keramike.

4. VI. 1955. sastali su se pretstavnici muzeja s pretstavnikom Konzervatorskog zavoda u Zagrebu, prof. Stahuljkom u Našicama na terenu, gdje je muzej dotada u dva navrata vršio iskapanje temelja sredovječne zgrade. Tamo su raspravili problem konzervacije toga terena.

Od 21. do 30. VI. 1955. muzej je izvršio zaštitno iskapanje na terenu donjeg grada pred kućom br. 89 na Vukovarskoj cesti. Tu su radnici Elektro-Slavonije kopajući jame za stupove naišli na pod rimske kuće. Poduzeće je prestalo s radovima, dok muzej ne ispita teren, t. j. prostranstvo poda. Pod se nalazio između ceste i pločnika na dubini od 1,10 m ispod površine; na istočnoj strani kopalo se do zida od rimske opeke, dok je na jugozapadnoj izbio ugaoni zid. Oba su zida bila djelomično građena od kvadratičnih opeka, a ležala su na kamenom temelju. Prema jugu i sjeveru nije se moglo doći do ruba poda zbog ceste i pločnika, a također i zbog kabela, koji je na strani pločnika presjekao pod. Pod je bio načinjen od tucane opeke i živog kreča, a imao je kao caklina glatku površinu. Dužina poda u pravcu I—Z bila je cca 7,5 m, a zidovi su imali otklon od pravca ceste prema sjeveroistoku.

Od sitnih nalaza bilo je fragmenata lucerni, posuda, stakla, zatim jedna fibula tipa »Schnallenfibel«, novac (nečitljiv), čavli i dr.

Kad je teren na završetku ispitivanja bio snimljen i fotografiran, radnici Elektro-Slavonije počeli su razbijati pod, ali su ispod poda naišli na veliku množinu zidne žbuke. Muzej je i tom prilikom intervenirao, da se njemu ponovo prepuusti ispitivanje retena, koje je zatim potrajalo od

1. VII. do 4. VII. 1955. Skidajući pod nailazili smo na velike komade zidne žbuke, po kojoj se može naslutiti i način oslikavanja rimskih zidova. Sudeći po množini fragmenata, koje smo odavde prenijeli u muzej, imali su zidovi vjerojatno profilacije i to tamnijom crvenom bojom oslikana podnožja, jednoboje zelene i žute okvirne dijelove, unutar kojih su bili biljni motivi (s listovima, bobicama, cvijećem), tek jedan fragmenat imao je figuralni motiv. — Na zapadnoj strani, dublje od zida koje je bilo u vezi s podom, došao je na vidjelo fragmenat zida, pravca S — J. Po svim ovim okolnostima mora se zaključiti, da su tu bile 2 kuće, jedna ranije i jedna kasnije. Ranija je bila građena, kako se može po zidu suditi iz seskvipedala i imala je fino oslikane zidove, dok je kasnija imala i kvadratičnih opeka i pod od tucane opeke i živog kreča.

Svi vredniji nalazi preneseni su u muzej: opeke, crijepovi, kubura, komadi poda, žbuka u izobilju, fragmeti keramike, stakla, fibula, čavli i dr.

25. VI. 1955. rekognosciran je teren novogradnji u Splitskoj ulici i konstatovani nalazi slomjenih rimskih opeka i fragmenata keramike.

9. VII. 1955. prilikom građenja novogradnji na Tenjskoj cesti navodno je bilo nalaza rimskih opeka, a na Vukovarskoj cesti pred kućom br. 106 (nasuprot kuće br. 89) radnici su prilikom radova na odvodnom kanalu presjekli rimski sloj, u kojemu je bilo građevnog gruha.

Od 18. do 20. VII. 1955. pregledani su rovovi na Vukovarskoj cesti od bivše gradske vage na zapad do kuće br. 71 prilikom polaganja električnih kabela. Nasip je sizao do 1,5 m dubine, a u njemu su nađeni: ukosnica od kosti, komadi staklene mase modre i smeđe boje, fragmenti keramike, stakla, zidna žbuka bijele i crvene boje (slična onoj s Vukovarske ceste br. 89), Konstantinov novac, opeke u većoj količini i dr.

20. VII. 1955. muzeju su ponuđeni na otkup značajni nalazi sa Dragojlovog brijega kod Kneževih Vinograda i to: srebrna fibula iz vremena seobe naroda, krupno zeleno stakleno zrno od derdana, rimska fibula (tipa samostrijela), vršak malog koplja i nož slomljen u 2 dijela. Prema dobivenim podacima srebrna je fibula nađena u grobu načinjenom od velikih ploča (poklopnica!) vel. 50×40 cm, rimska fibula u grobu (bez opeka!) pored spomenutog groba zajedno s nožem; koplje i zrno nađeni su podalje od oba groba u vinogradu. Predmeti su otkupljeni od nalaznika Šandora Edeđa, koji je također mogao dati podatke o prostranstvu arheološkog terena na Dragojlovom brijegu (dužina od 1 km) i o čestoci nalaza kamenja, opeka, rimskih novaca i dr.

6. IX. 1955. pri reambulaciji terena u Kopačevu dobijeni su od učitelja Trosta i Patakija slijedeći podaci: da je u Kopačevu u Petöfijevoj ulici br. 88 dvorišni tarac načinjen od rimskih opeka, iskopanih u vrtu te kuće; da su u vrtu susjedne kuće br. 86 također pri kopanju naišli na opeke i zid; da je u ul. Košuta Lajoša br. 18 zid štalice položen na rimske opeke, iskopane iz vrta te kuće. Obje spomenute ulice teku gotovo paralelno do ruba diluvijalne terase, a sve 3 spomenute kuće nalaze se na kraju ulice, t. j. blizu ruba terase, tako da je prirodno ovdje pretpostaviti postojanje jedne rimske stražarnice ili utvrde.

Ovom prilikom pregledana je zbirka rimskih novaca učitelja Trosta Šandora (novci su nađeni u Kopačevu) i zbirka učitelja Pataki Andrije (novci nađeni u Zmajevcu); u obje zbirke pretežu novci careva 3. i 4. st. (Filipa, Klaudija II. Proba, Dioklecijana, Maksimijana, Konstantina, Licinija, Konstancija, Konstansa, Valensa i Valentinijana).

4. X. 1955. obilazak terena u Bijelom Brdu (Bajer): površinski nalazi brončano-dobne i slavenske keramike.

3. XII. 1955. rekognosciran je teren svilare u Miljanovićevoj ulici, gdje je prilikom gradnje novog objekta nađen u dubini od 2 m rimski čupić, brončani vrč s ručkom i bakreni kotlić. Sva tri predmeta predao je muzeju inženir »Svilarstva« Polonio.

5. XII. 1955. reambuliran je teren u Zmajevcu: po okolnim vinogradima pronađeno je brončano-dobne i rimske keramike.

18. XII. 1955. obilazak terena ciglane u Kozarcu: na istočnom rubu iskopa pronađeno je mnoštvo keramike.

29. XII. 1955. obilazak terena ciglane u Dalju: pronađen je velik broj površinskih nalaza, fragmenata rimske keramike.

30. XII. 1955. kod reambulacije terena u Samatovcima konstatovali smo, da su »samatovački vinogradi« nestali, da su na njihovoj uzvisini sada izgrađene kuće, ali po kazivanju seljaka, još su česti površinski nalazi: kameni, kremen i keramični fragmenti (Vidi VHAD, III, n. š. str. 238; IV, 219/220; V. 250).

6. III. 1956. posjetili smo ciglanu u donjem gradu; nalaz je bio fragmentirani brončani nakit.

12. III. 1956. obilazak terena ciglane, Osijek, d. g.: na zapadnom dijelu radi-lišta nađena je jedna cijela posuda i nešto fragmenata.

28. III. 1956. na ciglani Osijek, d. g. nađeno je koplje, ulomci dvije zdjele, koje su se mogle restaurirati, nešto fragmenata keramike i jedna brončana narukvica.

Od 2. IV. do 8. IV. 1956. trajalo je iskapanje u Našicama, o kojemu se u ovom broju Zbornika donosi konačni izvještaj.

10. IV. 1956. ponovni obilazak ciglane, Osijek d. g.: na istočnom rubu iskopa nađena slavenska keramika u dubini od 0,45 m.

17. V. 1956. obilazak terena ciglane Osijek, d. g.: na istočnoj strani radilišta nađena su dva mača, od kojih je jedan savijen, a drugi ravan.

19. V. 1956. Prilikom nekih radova na vojničkom polju između vojarni u donjem gradu, reambulirali smo taj značajni rimski teren, te konstatovali u dubini od 1,50 m zid smjera I—Z. Neke opeke tog zida, koje je major Milić predao muzeju, imaju pečat CAE. N. (Caesaris nostri), t. j. rađene su u carskoj tvornici opeka Murse.

22. V. 1956. pregledani su rovovi i pred kućom i u kući na Vukovarskoj cesti br. 75 prilikom gradnje vodovoda za tvornicu »Analit«. Nalazi su bili u dubini od 1 m na niže: rimski građevni gruh i fragmeti rimske keramike.

2. VI. 1956. obilazak terena na ciglani u Kozarcu: na sjeverozapadnom rubu iskopa pronadeno je mnoštvo keramike i četiri neznatno oštećene posudice. — Toga dana izvršen je obilazak terena u B. Skeli: pronadeno je ulomak ručnoga mlina.

12. VI. 1956. pregledan je teren novogradnje do crkve Gospe Sniježne u donjem gradu, gdje je iz jarka za kabel bio izbačen rimski kamen, možda fragmenat are ili nadgrobnog spomenika. Izbačena zemlja imala je fragmenata rimske keramike i građevnog materijala.

4. VII. 1956. obilazak terena ciglane u Kozarcu i B. Manastiru: tom prilikom je donešena jedna velika neznatno oštećena prethistorijska posuda.

25. VII. 1956. pregledani su rovovi prilikom građenja kanala južno od zgrade Socijalnog osiguranja, gdje je bilo fragmenata keramike iz srednjeg vijeka.

8. VIII. 1956. prilikom parkiranja terase u tvrđi uz tramvajsku prugu (nasuprot Doma JNA) nađena je u zemlji sredovječna željezna kosa i potkova.

5. IX. 1956. otišli smo u Srijemsku i Šumadijsku ulicu, gdje su bili otvoreni rovovi za vodovod. Na križanju Šumadijske sa Srijemskom ulicom, u rovu pred kućom br. 5 izvađena je iz dubine od 0,70 m mala ara od mramora posvećena bogu Jupiteru od M. Aur. Eutyhijana. Ara je na donjem kraju slomljena i nepotpuna. U istom rovu nađena je brončana kopča od pojasa s emajliranim ukrasom. U Šumadijskoj ulici u rovu pred kućom br. 19 nađena je lucerna marke CASSI, a pred kućom br. 17 ostatak zida (navodno je i u dvorištu te kuće prije više godina kod gradnje podruma, nađen ostatak nekog zida od rimskih opeka); u rovu pred kućom br. 5 nađen je bakren novac cara Filipa, kovan u Viminaciju (Cohen, V. str. 120, br. 267); pred kućom br. 5a nađeni su u rovu mnogobrojni fragmenti keramike kao i terra sigillate, te mali glineni kalup za reljef psa u trku (služio je sigurno za utiskivanje reljefnog ukrasa na keramici).

6. IX. 1956. u Sarajevskoj ulici, nasuprot kući br. 5 bili su otvoreni rovovi za gradnju kanalizacije uz novogradnje u smjeru prema Zelenom polju. Tu su radnici na 2 mjesta naišli u dubini od 1,5 m ispod površine na rimske opeke, od kojih je jedna bila velika kvadratična poput poklopnice za grobove veličine 57×57×7 cm.

13. IX. 1956. na trgu Vladimira Nazora, pred crkvom Gospe Sniježne, naišli su u rovovima uz obje tramvajske pruge na rimske opeke. U rovu nasuprot crkvi konstatovan je rimski zidani grob s krovom na sljeme. Toga dana izvađen je iz groba rimski vrč jednostavnog oblika, s jednom ručkom.

14. IX. 1956. Toga dana je kustos E. Spajić s pomoćnim službenikom muzeja I. Borićem pomno istraživao sadržaj dan prije otkrivenog groba i našao: 2 zlatne naušnice s rozetama od crvenog kamena u sredini i 6 bisera u okrugu; 1 odebelu

narukvicu iz tamno-modre staklene mase; 2 zlatna prstena, široka i plosnata, jedan od njih s ovalnim ljubičastim kamenom, a jedan sa zelenim 4-uglatim; jedan tanak prsten bez kamena; 3 sitna zlatna, probušena zrnca; skupinu zrnaca od đerdana, valjkastog i vretenastog. blica od tamne materije; koštanu ukosnicu bez glavice, slomljenu u dvoje; 2 brončana, nečitljiva novca; lončić s ručkom; izvan ovoga groba nađeno je dno posude od terra sigillate s pečatom PA.... CLINI OF. — Grob je bio dug 1,70 m, širok 0,45, a visok 0,65 m; učinjen je arhitektonski snimak.

16. X. 1956. prilikom kopanja rova za naftovod koji je izgrađivao »Jugopetrol« u donjem gradu, našli su radnici kod zavoja tramvajske pruge na križanju ulice Matije Gupca sa Zelenim Poljem bradatu glavu gotovo nadnaravne veličine od rimskog kipa, u dubini od cca 0,80 m.

19. X. 1956. Kad su na križanju Zagrebačke ulice s ulicom I. L. Ribara kopali rovove za poštanske i električne kablove naišli su radnici u dubini od 1,1 m ispružen kostur u pravcu SZ — JI, a uz njegov lijevi kuk 7 kom. brončanog rimskog novca (djelomično iz 4. st.).

22. X. 1956. Tom smo prilikom pri izgradnji temelja za novogradnju na uglu Miljanovićeve ulice i Vukovarske ceste (na mjestu nekadašnje gradske vage) konstatovali dio rimskog zida, širine 0,40 m, od kamena i tucane opeke miješane krečom, u dubini od 1,5 m, u pravcu S — J, točno paralelno sa smjerom Miljanovićeve ulice, oko 4 m na zapad od njenog pločnika. Unaokolo su radnici prije našeg dolaska nailazili na kvadratične opeke i sesvipedale. Malo podalje na jug bili su u dubini od 2,2 m tragovi zida širokog 1 m, a dugog 4 m paralelno s Vukovarskom cestom. — Toga dana saznali smo i za nalaz lucerne s utisnutim pečatom Cerialis, koja je nađena u kraju između Vukovarske ceste i željezničke pruge kod donjogradske automatske skretnice.

24. X. 1956. obilazak terena ciglane u Kozarcu: pronađen je veći broj ulomaka keramike.

Inspekciju nad arheološkim terenima obavljali su Spajić, Mažuran i Pinterović.

Pinterović